

DARVASI LÁSZLÓ

Virágzabálók

(REGÉNYRÉSZLET)



Februárra Lazar Zuban szervianus csapatai kiszorították a magyarokat a Tisza túlsópartján lévő faluból, a közeli Szőreg apró, fehér falú házaik közül is. Lazar Zubanról magyarok azt tartották, hogy az éjszakai sötétségben jobban lát, mint napvilágnál, amikor csak hunyorogva vakargatja vörhenyes szakállát. Zuban a hatalmas köpenyege alatt gyermekhérokat tart, kiknek álmában adja a tanácsokat. A szerbeknek kék a szája dühtől és a szenvedélytől, a magyaroknak a félelemtől. Ám az ég vakító fehér volt, akár a halál. Jégcsapoktól roskadoztak a fák ágai, a gallyakon vastagon ült meg a hó, és az utcákon megfagyott varjakra és kutyákra letek a gyerekek. A szerbek elfoglaltak megannyi Szegedhez közeli falvat, udvarházat és gazdaságot, néhány magyarnak átvágták a torkát, másokat csak elűztek, de olyannyira elszántak voltak, hogy a várossal átellenben ágyúkat vontattak a túlsópart magaslataira, és heves ágyúzással kezdték riogatni a Szegedet. A füst szürke volt, paplanszerű, és sokáig nem akart eloszlni, s mintha a sértődött ég nyomta volna vissza a gomolyást. A vár ágyúi viszonozták a tüzelést, de a katonák sem a túlsó, sem pedig az innenső oldalon nem örvendezhettek komoly eredményeknek. A szerbek lövegei gyatra szerkezetek voltak, s a lövések pontatlanok lettek, mint sem veszélyesek, s még a dörrenéseket követő, szépnék ígérkező füstfelhőből is gyorsan csak tejszerű, nehéz pára telepedett a túlsópartra. Mint a szél, fűtyült a golyóbis, majd hatalmas recsegés-ropogással csak a Tisza jegét törte össze. Aztán az irányzók változtathattak az ágyúcső dőlésszögén, mert több lövés már az iszapos, jeges partjába csapódott. De ez még mindig nem volt elég a komolyabb kártételhez.

A hetek óta tartó fogcsikorgató hideg miatt a folyó csaknem befagyott, jeges, egymásra csúszó torlaszok tolokodtak a mind lassabban vonuló vízen. A vár előtt már gyülekeztek a különféle századok. Vezényszavak pattogtak, felnyikorgott egy rossz trombita. A Piac északi részéről hirtelen lovas vágatott át a téren a várkapu irányába. Ám egy élesebb kanyarnál megcsúsztak a ló hátsó lábai, s az állat előbb tehetetlenül lehuppant, majd az oldalára esett. A huszár nem vesztette el a lélekjelenlétét, fürgén talpra ugrott, és már rohant is tovább, s úgy lökdöste el az útjába kerülő embereket, mint a bábukat. Többen elestek, hanyatt vágódtak, a fenekükre tottyantak. A katonák káromkodtak, az öklüket rázták. A huszár nem tö-

rődött senkivel, rohant a várkapu felé. Már is a vár őrkapitányának magyarázott, miközben a Boszorkánysziget felé mutogatott. Nyomban elterjedt a hír, a szerbek a folyó fagyott jegén próbálnak átkelni, már meg is indultak. Gyalogos ezred rohant azonnal a veszélybe került partszakasz felé, Alsóváros irányába. A szerviánusok már a folyó közepén jártak. A jégen araszoló fekete árnyak kitűnő célpontok voltak. A lövészek kényelmesen elhelyezkedtek, majd egyenként lődözték le a nehezen mozgó szerviánusokat, aztán amikor néhány ágyúgolyó is közéjük csapott, a szerbek menekültek.

Ádám visszafutott a vár felé, éppen idejében tette, mert a szakaszát Felsővárosba vezényelték. Vörös képű, csupasz állú hadnagy ordított a katonákhoz. Mint a kutyát fogja lelövetni azokat, akik arra vetemednek, hogy átkeljenek a folyón! Tilos még csak jeget venni is a vízből, tilos, tilos! Aki nekiindul, vegyen búcsút az életétől, mert vagy a vízbe fullad, vagy ő löveti agyon!

Ádámék zárt rendben elindultak, s néhány percnyi erőltetett iramú séta után Felsővárosban, a sópajták épületei mellett találtak a helyi nemzetőrök vitatkozó csoportjára. A katonák feszültek voltak, ok nélkül estek egymásnak, fel s alá járkáltak, nagyokat köpködnek, és egyre a túlsó felé nyújtogatták a nyakukat. Odaát csend volt és mozdulatlanság, a szerbek a túlsó délebbi területein tanýáztak inkább, s nyilván a veszteségeiket számolgatták. Arrafelé több füstfelhő is gomolygott a végképp besötétült ég felé. Valami pukkant a közelben, parafadugó lehetett, mert a következő pillanatban a fiú megérezte a pálinka erős szagot, tolató illatát. Majd ő is nagyot húzott a kezébe nyomott üvegből. Alaposan megköhögötte a szesz. S Ádám egyszeriben azt látta, hogy a felsővárosi nemzetőrök a parancs ellenére megindulnak. Pallókat és deszkákat rakosgattak maguk elé, s egyre beljebb és beljebb haladtak a jégen. Ádám hirtelen szenvedélyt érzett, hosszú idő óta először. Néhány társa ugyancsak nekiindult, integettek a többieknek, jöjjenek ők is. Lódult Ádám is, az első néhány lépést egészen könnyedén tette meg, szinte futott, aztán a parttól úgy tíz méterre jutott az eszébe, mégsem ártana óvatosabbnak lenni. Tanácstalanul megfordult, de őt már nem követte senki. Előtte kődobásnyira vagy száz katona araszolt óvatosan, de folyamatosan. Csakhogy neki nem volt pallója, fatáblája vagy deszkaléce. Még visszafordulhatott volna, de csak azért is továbbindult. S amikor már úgy vélte, kikapasztalta a torlaszok és a jégtáblák alattomos természetét, amikor úgy érezte, könnyen haladhat, s már csaknem utolérte a társait is, rosszul lépett. Egyszeriben térdig merült a jeges vízben. S ahogy a lábát visszarántotta volna, a bokáját nyomban összefogta két egymásnak szoruló hatalmas jégtábla. Kétségbeesetten egyensúlyozott néhány pillanatig, majd combtőig csúszott a vízbe. A jégtáblák közé szorult, a nagyobbik ráadásul közelített hozzá, majd lassan a derekára csúszott, s úgy megszorította a testét s a karjait, hogy elsötétült előtte a világ. Hirtelen mélyszégyen nyugalom fogta el, mintha nem is lett volna végveszélyben. Pedig tudta jól, hogy nincs tovább, most akkor meghal. Nincsen semmi baj, legfeljebb Isten visz-

szajjra hozza, és ő végre a szemébe nézhet. Csak meghal, nem történik vele semmi rossz. Hirtelen látta magát, a jégtáblák közé szorulva, olyan volt, mint egy tehetetlen bábu, ostobán mosolygott. Éles, könnyörtelen hang riasztotta, lassan nyitotta ki a szemét. Testes sirály álldogált előtte a jégen, arasznyira az arcától, és kíváncsian, félrebillent fejjel bámulta őt a hideg pontszemeivel. Ádám megrettent. Ez a fehér tollú, kampós csőrű dög most kivájja a szemét! Ordítani akart, de csak fölnyögött, mert a jég a mellkasát nyomta meg. Egyszeriben fordult vele a torlasz, mintha a jeges mélységben örvény kavargogna, s mintha a jégpáncél alá nyomott ágak, fatörmelékek közé keveredett volna, többször nekiütődött a lába valami keménynek. Erős fájdalom futott végig a gerince mentén, és ez a valószerűtlen fájdalom mégis visszahozta a valóságos világ idegenségébe. Már a szegedi part sötét sávját látta, és azt is észrevette, hogy valaki közeledik feléje. Távobabb pedig mintha nők, asszonyok futottak volna jégen. Szálltak a szoknyák, mintha valaki a fehérségre festette volna őket. Sikongatás hallatszott, vad kiabálás. Nyögve felnevetett. Már is észak felé fordította a mozgó torlasz, aztán újra a túlsó felé került, s a megbillenő, szinte ráhorpadó ég alatt látta, hogy a többiek sikeresen átkeltek, és még az utolsókat bevárva készülődnek a támadásra. Ádám újra hallotta az éles hangot, és a sirály a következő pillanatban feléje ütött. A madár valóban szemét célozta, de aztán a fiú homlokán koppant a csőr hegye. Kis sötétség szaladt a szempillájára, vérzett. Könnyű, hirtelen föléje terülő árnyék mentette meg. A madár unottan odébb ugrált, majd elszállt, s a következő pillanatban a madár helyén már Klára állt.

Nem hívtál, mondta halkán, szemrehányóan a lány.

Nem hívtalak, vacogta Ádám, mert már tényleg nem érzett semmit. Nem volt lába, és teste sem, mintha csak vacogása lett volna.

Nem is gondoltál rám.

Mennyit gondoltam pedig.

Akkor miért nem hívtál, kérdezte a lány.

Hívtalak sokszor. Mindig arra gondoltam, hogy kevesebb vagyok, mint ha nem látalak. De most boldog vagyok, hogy idejöttél. És talán most meg is halok, zihálta a fiú, és aztán elmosolyodott, de a halálom minek kellene neked.

Az apám is a folyóba fulladt, tudod. És a gőzhajónk is, a mi csodálatos gőzhajónk a folyóba vészett, tűnődött a lány, s a part felé pillantott, önkéntelenül azt a helyet kereste, hol a hajó állt egykor.

Én tettem, nyögött fel a fiú, miattam volt az egész.

Nem értem, rázta a fejét Klára, majd közelebb hajolt, mit tettél te?!

Én pusztítottam el a hajódat, Klára, én.

A lány könnyedén felnevetett.

Hát persze, persze, azt hiszed, nem tudom?!

Tudod?!

Köszönöm neked, Ádám.

Ádámot hirtelen olyan szégyen fogta el, hogy majd kicsordult a könnye. Lehuntya a szemét, s engedte, hogy még alább csússzon, és végleg elmerüljön. De így is látta magát. Már mellig merült, s a nyakánál érezte a hideget.

Az innenső parton maradt társai mentették meg a legvégső pillanatban. Csákllyával húzták ki a jég alól, már nyakig merült a vízben, majd egy fapallóra fektetve vonszolták a partra. Egy idős, bajszos férfi forró teát itatott vele kortyonként, s közben simogatta a megütött, vérző homlokát. Ádám félrebeszélte, azt hitte, már valahol a Boszorkányszigetnél jár. Holott nem is mozdult a jégen, nem haladt egy métert sem előre, sem pedig hátra. Csak a víz hömpölygött alatta, jéggel és fával, hordalékkal, hideggel és sötétséggel. Az a hely, hol ő szorult a táblák közé, a felszínen nem mozdult már, a folyónak ez a szakasza egészen összefagyott. Egyre nagyobb dühvel üvöltöztek neki, de ő mintha nem akarta volna hallani. Mozdulatlan maradt, csak bámult rájuk vissza, s az arca végül beleolvadt a testét ölelő jég gyilkos fehérségébe. Végül azok a társai húzták ki, akiknek nem volt bátorsága néhány perccel előtte a jégre merészkedni. Miközben mentették, a túlparton már veszettül lövöldöztek és kiáltoztak, és furcsa mód, akár ha bibliai jelenet lenne, hosszú karjaival lángolt egy hatalmas nyárfa is. Újra rákezdték a dörgést a vár ágyúi, s a lövedékek nyomában fölcsapó vörös lángnyelvek és a havas porozások nem hagytak kétséget, hogy ezúttal pontosabbak voltak a célzások. Recsegés-ropogás hallatszott mindenfelől, s a jeges víz még a jajkiáltásokat és a halálhörgéseket is átvezette a szegedi partra. A szerbek már nem válaszoltak. Akkor már ők menekültek, sokan úgy futottak, hogy eldobálták még a málháikat és a fegyvereiket is. A túlparton a felsővárosi nemzetőrök benyomultak a kevésbé védett községháza udvarába, gyorsan lemészárolták a néhány védőt, majd tovább rohantak a folyó partján lefelé.

Szeged városa egyelőre megmenekült, a szerbek támadását visszaverték. Ádám olyan lázas volt, hogy valósággal égetett a teste. Néha tágra nyílt a szeme, a gondolatai kitisztultak, és eszébe jutott a lány. Klára eljött hozzá. Klára megkereste őt. Klára megmentette őt! Körötte jajgattak, imádkoztak, vagy folyamatosan átkozódtak. S ha olykor elméjének tiszta, világos pillanataira riadt, hiába is erőlködött, nem tudta megállapítani, hol lehet. Úgy gondolta, reggel van. Felemelte a fejét, megpróbált körbenézni. A homályos helység küszöbe előtt éles, friss fény vágott utat a folyosón, a tárt ajtó gúnyolódva nyikorgott, ahogy meglengette elszabadult szárnyát a huzat. Hangokat hallott kintről, kiáltásokat. Szekerek zörögtek odakint, lovak horkantak. Hirtelen barna bőrű arc hajolt fölé, fürkészte kis ideig, aztán elmosolyodott.

Tudod, ki vagyok, ugye?

Ádám csak a szemével mutatta, hogy igen, nem tudott megszólalni.

Elvigyelek?

Hová?

Hozzánk.

Ádám lehunyta a szemét, és erőltlenül megfogta a másik kezét, mely az ágy szélén nyugodott. A kis Salamon az alsóvárosi kórház egyik félreeső helységében lelt a fiúra, hol a menthetetlennek ítélt betegeket és a sebesülteket gondozták. Salamon csaknem felbukott az ajtó előtt lerakott hordágyban, s ahogy fölpillantott, meglátta a barátját. Salamont azzal a feladattal látták el a testvérei, hogy zsidó sebesülteket keressen, így lelt Ádámra, s aztán a legkisebb mérlegelés nélkül a házukba vitette. Salamonék a 6009-es esztendőt számolták, ádár hónapjában voltak, már megünnepelték Mózes születésének és halálának a napját, túl voltak Eszter böjtén is, amikor a hittestvérek arra emlékeztek, hogy az egész zsidóságot ki akarták pusztítani. S bár igen csak csínján kellett bánni a kiadásokkal ezekben a vészterhes, sok jóval nem kecsgetető időkben, az előző napokban jócskán bevásároltak. Sok összegyűjtögetett pénzt kiadtak, mert az esztendőnek ezen a felemelő napján ez volt az örömteli szokás, lakomázni, tele tömni a bendőt, anekdotázni, önfeledten szórakozni. Purim napján vitték Ádámot Salamonék házába, mely kődobásnyira állott az imaháztól. Salamon szenvedélyesen, pergő szavakkal intézkedett, nyugtatta a családot, anyját és apját, egészen izgalomba jött, nyomban sügni-bügni kezdő, vihogva nevetgélő lánytestvéreit, amiért egy sebesült magyar fiú kerül a házba. Sülő húsok és sütemények illata kavargott ki a konyhából, a család az ünnepi vacsorára készülődött. Salamon átfogta az apja vállát.

Jaj, apám, ne szomorkodjon, mondta neki nagyot sóhajtva, de az öreg Leb nem válaszolt, csak elhúzódott, s mogorván bámult maga elé. Salamon apja megszégyenült, Salamon apja bűnbe esett. Salamon apja Kossuth októberi látogatása óta árnyéka volt önmagának, ingerült és kiállhatatlan öregember lett. Salamon apja Kossuth látogatása óta súlyos, és alig-alig csillapítható búskomorságban szenvedett, s mint holmi kisgyermek, gyakran elsírta magát, és elveszette minden érdeklődését a világ történései iránt. Salamon apját bűnbe vitték a saját hittestvérei.

Azon a vészterhes napon, október tizenötödikén a városban gyűjtogatott, fosztogatott és gyilkolt a csőcselék. Őltek szerbet, zsidót és koncoltak magyart. Őltek gazdagot, jómódút, öltek idegen nyelvű ágrólszakadt földönfutót, és az erőszakkal szemben föllépni igyekvő hivatali embert. Őt meg a saját vérei csalták a bűn fertelmébe, mert annyira rettegetek a pogrom után. Jól van, jól van, de hát ki nem félt, ki nem rettegett?! Mose Leb is olyan alapossággal zárta a házának ajtaját eztán, mint még soha. Ki nem gondolhatott arra, hogy újra előkerülhetnek a kaszák, kapák és a kések, hogy a csőcselék újra nekiveselkedik, és pusztítani fog?! A testvérei arra vették rá szegény Lebet, hogy írjon hivatalos levelet a város forradalmi vezetésének, ekképpen biztosítsa a hitközség életének védelmét. Jóllehet, a forradalom túlkapásai gyakran a zsidókat is sújtotta, úgy Pesten, mint Somogyban, Vas megyében, Nyitrán vagy Szeged városában, mégis számtalan zsidó fiatal jelentkezett a vérét ontani a forradalomért. Könnyedén lehetett volna tehát nyo-

mós indokot találni, hogy komolyan figyelem forduljon a szegedi zsidóság felé. Csakhogy az öreg Lebet ez a legkevésbé sem érdekelte. Szombat volt, és még csak kora délelőtt, a rokonai, a barátai, a hitközség néhány befolyásos és vagyonos tagja pedig előtte topogtak, összesározták a kövezetet, illetlenül hangoskodtak, valósággal megszállták a házának az előszobáját, egymás szavába vágva rimázkodtak. Megbüntették a bűnösöket Mordecháj, Grün és Reich kereskedő urak szörnyű haláláért?! A légynek sem ártó, gyöngé Reich urat a felesége és a gyermekei szeme láttára verték agyon! Megbüntették a gyilkosokat?! Nem, dehogyis büntették meg! A rablókat, a fosztogatókat, az imaház megbecstelenítőit, akik friss lószart hordtak a küszöbre, néven nevezték?! S még csak kárpótlásra sem lehet számítani! De hiszen még tegnap is kővel, sáros görönggyökkel dobáltak meg zsidó házakat! Hát lehet ilyesfajta gyötrő félelemben élni? Lehet, csak nem érdemes, mondta néhány éve a makói rabbi, és illedelmesen meghajolt a házába rontó cigány rabló előtt, majd akkora pofont adott neki, hogy a cigány kitámolygott az udvarra, és lassan leült a porba. Aztán persze eltörték a makói rabbi összes tagját, kezét és lábát, s a szájába kakastollat dugtak, hogy a hányadékában fulladjon meg. Nem fulladt meg a makói rabbi, mert megmentették a testvérei, de a bátorságról javallott elgondolását aztán nem tették magukévá, mert a rablóknak szépen mindenüket átadták. Reb Mose Leb mind növekvő kétségbeeséssel bámulta az előtte tolongó embereket. Jó, de ha őket nem menti, nem óvja, védelmezi egyetlen törvény vagy dokumentum sem, akkor mitévők legyenek?! Salamon apja erősen kötötte magát, makacszkodott, hogy szombaton ilyesmit nem tehet, szombaton az írás műveletével háborítani a szentséget nem lehet, hogyan is gondolhatják az urak, hogy ő, egyáltalán, bárki tollat fogjon a kezébe?! Ám a hivatlan látogatók csak sírtak és rítottak, a szakállukat markolászták, a ruhájukat tépdesték, végül Derera Ignác, kinek ősei Spanyolországból vándoroltak a városba, odáig vetemedett, hogy félmeztelenre vetkőzött, és mutatott a hátán egy hatalmas vágás okozta, gennyes sebet, aztán a pedig lábszárát emelte fel, melynek húzába belelőttek felhevült legények, végül a tenyerét dugta Salamon apjának az orra alá, melyet megégettek a házába törő fosztogatók.

Az öreg Lebnak eszébe jutott, hogy a múlt nyár egyik szombatján, elviselhetetlen hőségben, amikor már napfelkeltekor szinte kánikulai meleg gyötörte a várost, Derera Ignác házából folyamatos ordítás hallatszott. Tudták, hogy Derera irgalmatlan fogfájással bajlódik napok óta, egész héten olyan volt a feje, mintha egy egész zsemlét dugott volna a bal orcájába. Orvoshoz menni persze nem mérészt, mert Derera már csak olyasfajta ember volt, hogy csak akkor ment el doktorhoz, ha már meggyógyulni vélte magát, ám ilyenkor aztán panaszkodott véget nem érően. Most is inkább szenvedett, inkább kínozza magát, hogy aztán szombatra olyannyira elmérgesedjen a helyzet, hogy többen megálltak Derera kapubejárója előtt, és bekiabáltak neki, hívják már orvost, Derera Ignác, egy foghúzásba csak nem hal bele az ember. Aztán kora délutánra hirtelen csend lett. És

másnap, amikor Salamon apja mintegy csak mellékesen megkérdezte Derera Ignácot, miképpen szabadult meg a begyulladt, szúvas fogától, mely pedig olyan szörnyű szenvedésben részesítette, a kisimult arcú Derera elmerengett kisé, megigazította a fejfedőjét, majd egyenesen a másik arcába emelve áthatókék tekintetét, Schütz doktort nevezte meg, bizony ő húzta ki azt az átkozott fogat, természetesen az idős német volt olyan kedves hozzá, hogy kiszállt a házához, és meggyógyította. A doktor, erre tanúk akadtak néhányan, például éppen az októberben agyon ütött szegény reb Reich, valóban meglátogatta a beteget, csakhogy, s tanúk ez utóbbi nyugtalanító körülményre is akadtak sajnos, az ordítás és a nyöszörgés már ennek előtte alábbhagyott, vagyis nem volt minden rendben Derera lyukas foga körül. Reb Mose Leb persze megkérdezte a Schütz doktor is.

Hát ha nincs a helyén az a fog, akkor valaki kihúzta onnan, dűnnyögte a doktor, és nem igen nézett reb Mose Leb szemébe.

A kérdés nem az, hogy hol van az a fog, hanem hogy kicsoda húzta ki azt szombaton? Amikor is másvallású megteheti, de Derera Ignác maga magának semmiképpen.

A lényeg az, hogy nem fáj már az a fog, mosolygott a doktor.

A lényeg a törvény, mondta erre reb Mose Leb.

Igen, Mose, csakhogy a törvény láthatólag nem ismeri a fájdalmat, ami pedig az embernek igencsak közeli ismerőse.

És akinek fáj, az bármit megtehet?!

Így vitatkozott a két ember, a német orvos és a zsidó jegyző, s nyilván még a kedvüket is lelték az effajta ellenkezéseken. Ám ami azon az októberi szombat történt, egyáltalán nem volt izgalmas vagy kellemes. Salamon apja bámulta a házában szorongó, felhevült embereket, és hirtelen elment az összes ereje. Mintha köd ereszkedett volna a szemei elé. Az öreg Leb beadta a derekát, s inkább az asztalhoz rogyott, mint sem ült volna, majd megírta a folyamodványt az ő cirkalmas gyöngybetűivel. Szombat délelőtt volt, és ő írt. Utána sokáig nézte a kezét, majd könny szivárgott végig öreg, ráncos arcán, s végül leköpte az ujjait, és az asztal lapjába ütötte az öklét. Ám a példabeszéd azt is mondja, inkább tegyél rosszat, minthogy igazán rossz legyél. De hogyan is fordulhatna el az ember a ki-nyújtott, bepizkított kezeitől?!

Mindez azonban már nem volt érdekes. Reb Mose Leb ama végzetes szombat óta nem érzete a méz ízét. S a doktor se nagyon tudta lázba hozni. Herr Schütz régi ismerőse volt a Leb családnak. Bár a zsidók általában zsidó származású orvost választottak, ha módjuk volt rá, a zsémbes, sokat morgoló, de alapos öreg németben megbíztak. Néhány éve, amikor a kis Salamon torokgyíkot kapott, s már-már lemondtak az életéről, az öreg végül kikúrálta a gyermeket. A doktor álmában sem gondolta volna, hogy ki lesz a beteg, akihez hívja a család.

A fiú hatalmas ágyban feküdt ágyban feküdt a puritán vendégszoba homályában. Hamarjában még a cserépkályhába is befűtöttek, s ha egyelőre váratott ma-

gára a meleg, már kesernyés, köhöggető füst fogadta a szobába lépő doktort. Gyertyafény billegett a fiú arca mellett. A doktor felkiáltott meglepetésében, amikor meglátta a fiatal fehér arcot, melyen nyoma sem volt szenvedésnek, Ádám békésen, mozdulatlanul aludt, de olyan forró volt a teste, hogy csodaszámba ment, hogy még életben van. Mint aki minden pillanatban lánggra lobbanhat. Herr Schütz ingerülten felmordult, hát annyi esetek sincs, reb Mose Leb, hogy prizniccel hűtsétek le a szerencsétlent?

Eszembe jutott nekem, ez is, meg az is, dűnnyögött a szakállába a másik, de meg kellett várnom téged, doktor, nehogy rosszul döntsek.

Nem azért vártál te, mert nem tudtad, hanem mert a felelősséget kerülgetted, mint a forró kását, toppantott a doktor.

Ez a föltételezés aztán kiváltképp rosszul esett, herr Schütz, bosszankodott a zsidó férfú, hiszen akkor be sem fogadtam volna a házamba ezt a gyereket.

Hát nem azért fogadtad be, reb Mose Leb, hogy elgyönyörködjél a csinos pofikájában, melyet lassan egészen fehérre mosdat a halál?! A doktor szeme csillogott, mintha élvezte volna a vitakozást. Úgy lehet, talán azért is ingerelte a vén Mose-t, hogy az öreg jegyző végre kiessen a mélabújából.

Te mindig kötekedsz velem, Schütz doktor, de egyszer elvesztem a türelmem, és olyat mondok, hogy magam is megbánom!, kiabált valóban kipirulva a zsidó férfú.

Az nem tetszik nekem, replikázott a doktor, hogy egy ideje csak a saját sebedet nyalogatod. Mit gondolsz, reb Mose Leb, más embert nem ér kár, bosszúság, veszteség, csak téged?!

Leb felesége, a természetes Judit asszony rontott a szobába, mint a szélvész, és a két férfira ripakodott.

Amíg ti itt vitakoztok, kileheli lelkét a szegény pára!

Gyorsan jeges lepedőkbe tekerték Ádámot. A lába több helyen elfagyott, mellkasán és derekán horzsolás nyomok piroslottak. A doktor hümmögve nézegette a homlokon ejtett sebet, aztán két-három öltéssel gyorsan összevarrta. Herr Schütz tanácsokkal látta el a családot, majd gondterhelt képpel elsietett, mint mondta, a kórházban van dolga. Majd alig egy óra múlva újra a Leb-házban volt. Leült az eszméletlen beteg mellé, és várt. Gyertyafénynél olvasgatott, majd evett egy kis húst, melyet maga reb Leb hozott be neki az ünnepi asztról egy színültig töltött boros pohár kíséretében. Mögötte két lánya billegett, Eszter és Marja, akik süteményes tányérokka követték az apjukat.

A gonosz Hámán kajla füle, vihogott Eszter, a kisebbik lány, és átnyújtotta a diós süteményt.

Hámán halálos sebe, mosolygott a fekete szemű Marja, és a másik tányér mellé helyezte a sajátját. Aztán magára hagyták a doktort és a betegét, de még, a doktor észrevette, kicsit hallgatóztak az ajtó előtt. A család odakint zavartan, csöndben étkezett, s bár most aztán lehetett volna tömni a bendőt, szabad lett

volna torkoskodni is akár, mindenki mértékletességgel válogatott a finom falatokból. Eltelt az éjszaka, Herr Schütz ültében aludt el. Majd mint aki megérzi, hogy nézik, felhorkanva dörzsölte meg a szemeit. Még sötét volt kint, de a doktor érezte, hogy már hajnalodik. Hideg, téli hajnal van, s a csillagok nem pislákolnak. Az öregember gyertyát gyújtott. Na jól van, hát magához tért, dűnnyögött elégedetten, mert látta, hogy Ádám szemei nyitva vannak, s élet is pislákol a fáradt tekintetben.

Hol vagyok?, kérdezte a fiú.

Salamon barátod családjánál, mondta a doktor, és közben a fiú lázát vizsgálta, a pulzusát mérte.

Ő itt volt egész éjjel, lihegte a fiú, miért, miért.

Nem tudom, miről beszélsz, fiú, úgy lehet, nem is akarom tudni. De annyit mondhatok neked, hogy láttam az arcképedet, Pallagi Ádám, bólintott komolyan az öregember, és közben mindenféle gyógyszereket, porokat pakolt elő.

Ez igencsak meglepne, doktor úr, igyekezett mosolyogni a fiú.

Akár meglep, akár nem, fiatal barátom, egy lány szobájában lógott az a rólad mintázott kép. Komolytalan, elnagyolt ceruzarajz volt, de felismerhető.

Miféle lányról beszél?! Ádám fel akart emelkedni, de nyomban visszaesett.

Afféle szerencsétlen színésznoécske volt, fiatalúr, és a doktor már el is rakta a rajzot.

Vagy úgy, csak volt, suttogta Ádám és felköhögött.

Meghalt, bólintott a doktor az okulárját törölgetve. Felállt, mint akinek hirtelen dolga akadt, de aztán visszaereszkedett a székébe. Meghalt, ismételte. Sokan meghaltak akkoriban, hiszen biztosan hallottál róla. Az őszi kolera idején gazdagon aratott a halál.

Ádám hallgatott.

Miért beszél nekem erről?, kérdezte aztán alig hallhatóan.

A doktor a térdére helyezte a táskáját, majd kis ideig kotorászott, egy üveget vett ki belőle. Apró formaldehines üvegcsé volt, melynek vizében ott ázott a fényes kis embrió, melyet a lány méhéből operált ki. Ádám megrettenve, kikerekedett szemekkel bámult. Az öreg nem szólt.

Miért teszi ezt velem?!, suttogott aztán a fiú.

Emlékszel még, hogy jöttél be hozzám, az én otthonomba? Emlékszel még, hogy azt gondoltad, bármit megtehetsz, hogy ember vagy a magasságos ég eléd akadályt nem állíthat, hogy mások házai és mások emlékei mindig nyitva állnak előtted s te holmi ifjú kényúr módjára bárhová és bármikor beléphetsz?! Csak-hogy a te szabadságod az otthontalanság mértéktelensége volt, fiam. Következmények nélkül akartál élni. Úgy akartál élni, mint aki nincs, s akire mégis emlékezni kell. De ez nem megy. Azt akarom, hogy tudd, vannak akadályok, melyeket nem legyőzni vagy meghódítani, hanem tisztelni kell, s ha netán leomlanának,

újra kell őket emelni. Apa lehettél volna, fiam. Te adtad azt a rengeteg pénzt neki?

Az öreg újra a táskájába nyúlt, s egy kövér vászonzacskót vett elő. A fiú arca mellé, a párnára fektette.

Büntetni akart?, kérdezte Ádám.

Hogy jöhetnék én ilyesmihez?!, vont vállat az öregember, akkurátusan elpakolt, aztán ide-oda nézelődött, mint aki még keresi a maradás lehetőségét, majd köhécselve, harákolva leballagott az emeletről.

Délutánra újra magasba szökött a fiú láza, verdesett a hatalmas ágyban, mint egy beteg, nagyon beteg angyal. Látomásai voltak, s egyfolytában beszélt és kiáltozott, könyörgött és fenyegetőzött, s egyszer azt vették észre, hogy nekiindult, s a forróságtól nyirkos hálóingében már a konyhában imbolygott, akár egy holdkóros. A lányok visongtak, mintha démont látnának, Salamon szaladt elő, s vezette vissza az ágyába a fiút. Az öreg doktor többször is jött naponta, s komor tekintete nem sok jóval kecsegtetett.

Egy női nevet emlegetett, doktor úr, rántotta meg a kabátja szegélyét a kis Eszter.

Mi közöm van nekem ehhez?, csattant fel ingerülten a doktor.

Ide kellene hívni azt a kisasszonyt!

Na, még csak az kéne!

Talán ha látná, meggyógyulna, szólt közbe Marja.

Szó sem lehet róla, meg ne próbáljátok, emelte fel az ujját a doktor, majd fehér szakállába motyogva, hogy különben is mi köze neki ehhez, dühösen hagyta ott a Leb-házat.

Herr Schütz persze most is csodát tett, amennyiben visszavette a halál kezei közé esett lelket. Ádám egy hét múlva már felkelt, a következő héten már elsétálhatott az imaházig, majd a harmadik hét végén, miután Schütz doktor gyógyultnak nyilvánította, visszarendelték a szakaszához. Tél csikorgott még, amikor megbetegedett, s már fakadtak a rügyek. Kellemes, langyos idő volt, igazi tavasz. Ádám ágyúkat látott a piacon és a városháza között terülő jókora téren. A vár melletti sétatéren volt néhány pad, az egyiken sebesült nemzetőrök napfürdőztek, a másikon idős urak vitatkoztak. S ahogy a várba igyekezett, kezében a visszarendelő parancs papírosával, tömeg állta útját. A sétatéren éppen kivégzést tartottak. Ádám is megállt a tömeg szélén, a nyakát nyújtogatta, majd előrébb merészkedett. Két fiatal, szinte még pelyhes állú gyereket vezettek a kivégzőosztag elé. Hamar elterjedt a tömegben, hogy csak az egyik fickó igazán bűnös, a másik, a vékonyabb és alacsonyabb, a riadtan tekintgető, szőke loboncát rázogató gyerekeknek csak apró, jelentéktelen csínytevések foltozták a lelkiismeretét. De azért szórakozásból s némi miheztartás, vagyis a túlon túl nagy pofája végett hozzásápták a másikkhoz, és térdre parancsolták őt is, s a szemét éppúgy bekötötték egy fehér ronggyal. A kislegény csöndben volt, de a társa folyamatosan átkozó-

dott és köpködött. Ádám rezzenéstelen arccal bámulta a jelenetet. Mellette hajslegények röhögtek nagyokat, pálinka szaguk volt. Előtte egy bodros hajú kisaszony kuncogott a zsebkendőjébe, mellette idősebb nevelőnő állt, de láthatóan neki is kedvére volt ez a játék. Vezényszavak harsantak, mire a bekötött szemű, ártatlan gyerek kétségbeesetten rimánkodni kezdett. Bocsánatért esedezett fuldokló zokogással, a magasságos Istent, idős szüleit, kistestvérét emlegette. Ádám elképzelte, hogy beszél az emberekhez, de már nem látja őket. Sötét van, és ő könnyörög a sötétségnek, mely röhög és gúnyolódik rajta. De ekkor már késő volt. Hiába nyüszített a szerencsétlen. Eldörrentek a lövések, s mind a két fickó azonnal orra bukott. A nagyobbik test alól csakhamar kifutott a vér, s a két piros csík hamar összeért, majd szétvált szinte nyomban. A kivégzést vezénylő tiszt a kisebbik fiú testéhez lépett, mely ugyancsak élettelenül hevert a földön. Megbökdöste a csizmaorrával.

Na, felkelhetsz, a lecke megvolt, mondta.

Na most aztán megtanulta, kiáltotta valaki a tömegből.

Most már aztán nem viccelődik többé!

Nem jártatja annyit azt a vicces száját!

A tiszt megfordította a gyerek testét, néhány pillanatig csodálkozva bámult az arcába, aztán lehajolt, és a mellkasára fektette az arcát. Csend lett a tömegben. A tiszt tétován felemelkedett, olyan volt az arca, mint akit nem várt kellemetlenség ért.

Meghalt, mondta aztán bosszúsan, majd a katonái felé fordult, de nem tudott szólni, megelőzték.

Nem rá céloztunk, csak a teste mellé, ahogy parancsolni tetszett, szabadkozott az egyik katona. A tiszt újra a halottra nézett, a fejét csóválta, mint akit becsaptak, rászédtek.

Micsoda kellemetlenség, hallotta a nevelőnő mély, búgó hangját, majd látta, hogy az idős, kedves arcú hölgy magával vonja tanítványát, kinek hajfürtjein csillogott a napsugár.

A jeles évfordulón, március 15-én a városba érkezett egy keménykezű tábornok, akinek a nevét Ádám nyomban elfeledte. A város élete egyszeriben megpezsduült. Azonnal megkezdték az előkészületeket a nagy ellentámadásra. Húsvét után rakták le a Tiszán a hajóhidat. A folyón zöldellő ágak, levelek sodródtak, mintha a víz díszeket aggatott volna a testére. Ádám is dolgozott, ács munkákra osztották, de mert lassú volt és ügyetlen, s mert többször megütötte, megvágta magát, sőt olykor a társait is veszélybe sodorta, csakhamar a szakácsok mellé került. Levest osztott aztán, és borsófőzeléket, babot és répát, néha sült halat. Reggel pedig teát mért, és zsíros kenyeret szervírozott. Arra gondolt egy éjjel, hogy szökni fog. De hova is szökhetne?! És ha elszökik, mit kezd magával?! Az üvegcsére tévedt a keze, s nyugtalanító, kétségbeesett szeretetet érzett. Olyan volt ez a halott gyermek neki, mintha saját maga lett volna. Mint aki ajándékba kapta

a saját halálát. Mintha ugyan Klárának nemzette volna őt. Nem gondolt többé a szegény színésznőcskére, s amikor egyszer mégis az eszébe ötlött, elhessegette magától a hálátlanság vádját. Nem ígért semmit, de bőségesen megfizetett a fogantatásáért, s hogy a pénz újra nála volt, az is csak azt jelentette, hogy a sors is neki ad igazat.

Aztán egy hajnalban kirendelték őket, és ők újra csak mentek, újra ismerős és mégis idegen vidékeken botorkáltak, megszálltak, a hajnal gomolygó ködjében elindultak újra. Az utak ragadtak, pocsolyáktól fénylettek, és a bokrosok friss zöldjükkel tüntettek. Az ég alá mindenfelé füstcsíkok kanyarogtak, és a tavasz besározta őket. Felsorakoztak és szétszéledtek. Fegyvert tettek közszemlére, szereltek, tisztogattak, esténként pálinkát és bort ittak, és halkan énekeltek. Sírtak. Némán ültek, pipáztak. Reggel lett, és ordítottak. Valaki úgy kiabált, mintha északa ellopták volna a világot. Sürgősen vonultak tovább, szinte futottak. A percekből órák lettek, és az órák perceké váltak. S Ádám egyszeriben azt vette észre, hogy újra a halál torkában, egy háború kellős közepében, füstben, vérben, dörejben van. Annyit látott, hogy a támadásban a szege di nemzetörség fiataljai szaporáznak legelő. Ádám nyújtogatta a nyakát, nézelődött a magaslatról, hol ők, a tartalék osztag semmi komoly feladatra nem alkalmas katonái várakoztak. Úgy nézett a fiú, mintha egy színes képeskönyv lapjai fölött bámészkodna. A szege di nemzetörök többsége szedett-vedett ruhában volt, s leginkább buggyos, fehér gatyát, némelyik persze nadrágot, vagy éppenséggel szűrt, netán rojtos, kézzel szőtt, közepén átlukasztott pokrócot viselt, de olyan nagyon nem különböztek tőlük a szerbek sem. Némelyik nemzetörnek még mindig nem akadt igazi fegyvere, s kiegyenesített kaszával rohant a fegyverropogásban. Hirtelen vadul dörögni kezdtek a magyar ágyúk, s a tapasztalatlan nemzetörök, nem tudván, hogy a golyók magasán a fejük felett szállnak el, az ellenséges sáncok felé lódtak rémületükben, túllépve a parancsban megszabott határt, mely egy sokágú, fekete derekú fűzfát jelölt meg végső pontként. A nemzetörök jobban tartottak a sajátjaik lövéseitől, mint a szerbek sáncaiból érkező golyóbisoktól. Aztán persze onnan is élénk tűz fogadta őket, vad kartácstűz és fegyverropogás, és már nem lehetett mit tenni, mint csakis előre menekülni, bele a véres kézitusába. S ahogy lenni szokott, most is hirtelen lett vége az egésznek. A füst feloszlott, s ők látták, ahogy a szerbek menekülnek. Egy kisebb csoport már el is foglalta a legközelebbi sáncot. Akkor már Ádáméknak is rohanni kellett előre. A fiú is a sánchoz ért, marta a szemét az izzadtság, alig látott. Meztelen szerb férfi feküdt a sárban, a hóna alatt valami táská, a táskából papírok gyűrődtek a friss fűcsomók közé. Ádám lehajolt, felkapott egy lapot. Versekét vitt utolsó útjára a férfi. Fekete csöpp koppant a furcsa írással telerótt papírlapra.

Ádám akkor vette észre, hogy ő maga is vérzik.

A nyakát vágta meg valami repesz.

Rengeteg sebesülése volt már, a kezén és az arcán, a mellkasán. Szinte alig volt a testének olyan része, melyet ne ért volna kár, baj, valamilyen veszteség. Horzsolások és sebesülések írtak regényt fehér bőrébe. Különösebben nem érdekelte. Ádám mosolygott, és intett egy ismerős fiúnak, hogy ő is megy velük a faluba. A sáncokban már tüzet raktak, míg a többiek a közelbe indultak fosztogatni, zsákmányt szerezni. Ádám is velük tartott, ahogy mindig is tette az effajta alkalmakkor. Mindig vonzotta az ilyen alkalom, éppen csak részt nem vett a történésen soha. A kihalt faluban aztán alig találtak valamit. A házak üresek voltak, elhagyottak, s a menekülő kapkodás nyomai látszottak mindenütt. Itt sajtót, amott elejtett kenyeret tapostak bele a sárba, egy felborult mézes csuporból csorgott a sárba a sárga lé. Apró keverék kutya vergődött láncán az egyik üres udvaron. Harmadjára sikerült eltalálni, s a hátsójába porzó lövéstől olyan magasra vetette magát, hogy a lánc szinte visszacsapta a földnek. Néhány épen maradt szárított dohányfüzér, avas zsír, faaprólék és pokrócok, egy-két elhagyott ruhadarab, ez volt minden zsákmányuk. Este kenyeret pirítottak, szalonnát sütöttek, megint sokat ittak, majd hajnalban másnaposan, fejfájással és gyomorégéssel küszködve tovább vonultak. A következő nap délutánján markotányosnók tűntek fel a közelben, savanyú bort és száraz kalácsot árultak nagy hangon, miközben félreérthetetlen ajánlatokat tettek a katonáknak. Kövérek voltak és kócosak. De nők voltak mégis. Néhány fiú megalkudott a lányokkal, és elment velük a szeke-rek mögé. Aztán amikor visszajöttek, hangoskodtak és hengegtek, és bort kértek, mintha nem szórakoztak volna már eleget. Amikor egyszer Törökkanizsáig nyomultak előre, a település szélén, az út mentén találtak egy házat, amely tele volt elszórt, megpörkölődött levéllel, német nyelvű levelekkel. A kocsmáros a leg-hátsó szobába húzódott, ott vacogott, s amikor rátaláltak, térdén állva könyörgött az életéért. Nem bántották, csak addig kínozták, míg elő nem adta két utolsó hordó veres borát, s maradék kenyerét, utána a tavaszi fényben kéklő pusztasá-gnak zavarták. Kirabolt zsidó boltja magányoskodott kissé feljebb, az út éles haj-lata után, néhány kas méh télre elrakva a kamrában, zacskókban dara, keksz, pe-nészes fekete kenyér, semmi egyéb nem volt a házban. A gazda sehol, de a kert végében friss földhányás púposodott. Ádám elgondolkodott, vajon miért ásták el a nyomorultat, ha egyszer megölték. Vállat vont aztán. Hát, mert volt idejük el-ásni. Olykor előfordult, hogy udvaron heverő szerb öregasszony pislogott rájuk ellenségesen. De mindig óvatosan közeledtek a banya felé, mert egyszer egy ilyen néni a társuk karjába kést döfött. Azt is mondogatták egyesek, hogy pisztolyt rejtegetnek a rongyaik között. A szerb pap lakásából is mindent elvittek, az övéik voltak, vagy a szerbek. De a lakószoba falán lógott még néhány festmény, azok nem kellett senkinek. Régi olajfestmények voltak, mind arcképek, szerb hősök képmásai, ezeket nem vitték el, csak összeszurkálták és felhasogatták a vászna-kat. Ádám sokáig nézte a felesleges pusztítást. A szúrások mindegyike a szemet célozta.